

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2026. № 5. ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.21>

УДК 364-57-057.36(477): 338.46

М. М. Деліні,

д. е. н., професор,

*професор кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1016-2305>

Т. О. Власенко,

*к. е. н., доцент, завідувач кафедри виробничого та інвестиційного
менеджменту, Національний університет біоресурсів і*

природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2999-7441>

Д. С. Слесарев,

магістрант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3791-6274>

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВІДКРИТТЯ
РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В
УКРАЇНІ: ІНКЛЮЗИВНИЙ АСПЕКТ**

*M. Dielini,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Production and Investment Management,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

*T. Vlasenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Production
and Investment Management,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

*D. Sliesariiev,
Master's student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

**SOCIO-ECONOMIC PREREQUISITES FOR OPENING
REHABILITATION CENTERS FOR MILITARY PERSONNEL IN
UKRAINE: AN INCLUSIVE ASPECT**

В статті проаналізовано нормативно-правове визначення основних теоретичних положень. Охарактеризовано види та значення реабілітації в відновленні військовослужбовців та ветеранів. Зауважено на важливості фізичної та психологічної реабілітації. Визначено основні тенденції, які формують соціально-економічні передумови розвитку центрів реабілітації для військовослужбовців. Такими тенденціями є зростання кількості осіб з інвалідністю, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій. Подібне збільшення спостерігається як серед військовослужбовців, так й цивільного населення. Особливу увагу приділено динаміці зростання осіб з різними видами ампутацій, що обґрунтовує передумови відкриття відповідних реабілітаційних центрів, які будуть орієнтовані на відновлення військовослужбовців та ветеранів з різними видами ампутацій. Зауважено на основних проблемах, які наразі стримують відкриття та повноцінне

функціонування реабілітаційних центрів та зазначено роль держави в сприянні розвитку інклюзивного суспільства.

The article analyzes the regulatory and legal definition of the main theoretical provisions that reveal the differences between the concepts of a serviceman and a veteran, as well as define the concept of rehabilitation. The types and significance of rehabilitation in the rehabilitation of servicemen and veterans are characterized. The importance of physical and psychological rehabilitation is noted, which is confirmed by both scientists and practical specialists. The decisive role of rehabilitation in building an inclusive society is emphasized, as a direction for restoring the physical and mental health of servicemen and veterans, which will contribute to their faster return to civilian life. The main trends that form the socio-economic prerequisites for the development of rehabilitation centers for servicemen are identified. Such trends include an increase in the number of persons with disabilities who have become disabled as a result of hostilities. A similar increase is observed among both servicemen and the civilian population. Particular attention is paid to the dynamics of the growth of people with various types of amputations, which justifies the prerequisites for opening appropriate rehabilitation centers that will be focused on orthopedic rehabilitation of servicemen and veterans with various types of amputations. The main problems that currently hinder the opening and full-fledged functioning of rehabilitation centers are noted. Among such problems are the lack of funding, the presence of inconsistency in referrals to rehabilitation, as well as the lack of qualified personnel. The solution of these problems will be facilitated by a targeted state policy to search for international donors, coordinate medical issues and implement educational programs and projects to spread competencies and skills in the field of rehabilitation, which will allow developing an inclusive society, restoring the health of servicemen and veterans and involving them in a full-fledged life. This will have a significant long-term socio-economic effect and will allow preserving

human capital, which is becoming increasingly relevant in the conditions of the war in Ukraine.

Ключові слова: *військовослужбовець, ветеран, реабілітація, реабілітаційний центр, інклюзія, соціальний проєкт, особи з інвалідністю.*

Keywords: *serviceman, veteran, rehabilitation, rehabilitation center, inclusion, social project, person with disabilities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. В умовах 5-го року повномасштабної війни в Україні існує гостра потреба в місцях відновлення військовослужбовців. Як таких, що відновлюються після поранень, так й таких, що вже закінчили свою службу. Необхідним є створення закладів, які допомагають відновити свої сили, покращити психологічний стан та одужати після отримання фізичних ушкоджень та інших захворювань. Це є актуальним й з інклюзивної точки зору, так як важливим є створення умов для залучення та повернення військовослужбовців та ветеранів до повноцінного життя в різних аспектах, як економічних, так й соціальних, культурних тощо. А тому треба забезпечити їм в першу чергу фізичне та психологічне відновлення. Що й обумовлює актуальність теми дослідження та обґрунтовує соціально-економічні передумови для відкриття реабілітаційних центрів для військовослужбовців та ветеранів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом своїх наукових досліджень питання передумов розвитку інклюзивного середовища в частині відкриття реабілітаційних центрів та надання реабілітаційних послуг зробили вітчизняні науковці Баско А.В., Собакарь А.О., Миронюк С.А. [5], Шинкарук Л.В., Прушківська Е.В., Шепелева Л.М. [13].

Також дана проблематика є в фокусі уваги практиків, що знайшло своє відображення в низці робіт, які лягли в основу даного наукового дослідження [1-4; 6-12; 14-18].

Метою статті є визначення соціально-економічних передумов для відкриття реабілітаційних центрів для військовослужбовців в Україні як одному із способів забезпечення інклюзивного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. З урахуванням вищенаведеного та в розвиток теми дослідження, дамо визначення основних понять, дотичних до даної тематики. Відповідно, охарактеризуємо поняття «військовослужбовці», «ветерани» та «реабілітація».

Так, згідно Закону України (ЗУ) «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовець є «особою, яка проходить військову службу» [1].

ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначає ветеранів війни як «осіб, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав» [2]. Він відносить до ветеранів учасників бойових дій, осіб з інвалідністю, які отримали інвалідність внаслідок війни, а також учасників війни [2].

Відповідно до ЗУ «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», реабілітацію визначено як «комплекс заходів, яких потребує особа, яка зазнає або може зазнати обмеження повсякденного функціонування внаслідок стану здоров'я або старіння у взаємодії з її середовищем» [3].

Таким чином, нами наведено основні категорії, які дотичні до теми дослідження. Вивчення цих понять дозволило побачити різницю між військовослужбовцем та ветераном, що полягає в часовому періоді несення служби. У загальному вжитку по відношенню до ветеранів так само можуть вживатись й слово «військовослужбовець», хоча вони й мають відмінності, але це не змінює загального підходу в дослідженні об'єкту даної наукової роботи та вивченні досвіду відкриття реабілітаційних центрів, які за цільову аудиторію можуть мати як військовослужбовців, так й ветеранів.

Реабілітація законодавчими актами та спеціалістами відповідного профілю розглядається як комплекс дій з надання допомоги тим, хто її потребує. Таким чином, реабілітація набуває важливого значення як для

військовослужбовців, які отримали як фізичне поранення, так й потребують психологічної допомоги, а також й ветеранів, які закінчили нести службу внаслідок різних причин, в тому числі й отримання інвалідності. Реабілітація дозволяє відновити свої сили, покращити функціонування, повернутись до життя та підвищити його якість тим, хто її потребує та отримує. Реабілітація відіграє визначальну роль в побудові та розвитку інклюзивного суспільства.

Цьому сприяє надання різних видів реабілітації, які ми унаочнимо на рис. 1. На рисунку наведено найбільш актуальні види реабілітації, які охоплюють різні аспекти життєдіяльності військовослужбовців та ветеранів, дозволяють відновити не тільки фізичне здоров'я, але й покращити соціальні та матеріальні аспекти життя військових та ветеранів. Важливим є збалансований розвиток в межах України даних видів реабілітації, що дозволить всебічне покращення життя військовослужбовців та їх родин.

Як видно, видів реабілітації, які наразі розвиваються в Україні, доволі багато й вони дозволяють в різний спосіб покращити фізичне, психічне здоров'я військових, а також налагодити їхні соціальні зв'язки та комунікацію. Важливою також є й бізнес реабілітація, яка дозволяє отримати навички проєктної діяльності та розробити власний бізнес-проєкт. Для цього державою передбачено й грантова програма підтримки військових та членів їхніх родин. Це надає можливості відновити свій матеріальний стан та покращити якість життя військовослужбовців та ветеранів.

Але на нашу думку, все-таки одним з важливих видів реабілітації, яка наразі є затребуваною та потрібною в українському суспільстві, залишається фізична та психологічна. Вони задають фундамент для подальшої реабілітації в інших формах та видах. Завдяки відновленню свого фізичного здоров'я, покращенні психологічного стану, формується бажання та можливості для подальших змін. Ресурсний стан, який може бути досягнутий завдяки фізичній та психологічній реабілітації, дозволяє розвинути й покращити інші аспекти життя військових.

Фізична

- Може потребувати часу від 1-2 до 5-6 місяців.
- Спрямовано на відновлення організму після завершення гострого періоду та іноді дозволяє уникнути інвалдності чи перешкодити погіршенню стану.

Ігрова

- Кабінети інтерактивної реабілітації Iгex за канадською методикою.
- Відбувається в ігровій формі: футбол, волейбол, парашут. В ході гри пацієнт бачить себе героєм гри на екрані, де за правильні рухи дають бали.

Психологічна

- Станом на квітень 2025 р. держава створює реєстр фіхівців, які надаватимуть психологічну допомогу військовослужбовцям.
- До створення реєстру ця допомога здійснюється у госпіталі у випадку поранення або через сімейного лікаря, який направляє до психолога.

Дружня

- Це різновид соціальної та психологічної реабілітації, де допомогу надають не лікарі, а колишні військові, а центри створюються не на базі лікарні.

Родинна

- В дружніх, уважних родинях реабілітація військових відбувається швидше та ефективніше.
- Наразі функціонують групи навчання рідних, в кого є постраждалі від війни, яких вчать підтримати військового, на що звертати увагу та що необхідно контролювати.

Енімал

- Поширення отримає реабілітація за допомогою спеціально навчених собак (каністерапія), коней (іпотерапія), бджіл (апітерапія).

Соціальна

- Уряд розробляє програми підтримки військовослужбовців, які повертаються до громадянського життя. Відкриваються групи та центри безкоштовної соціальної реабілітації.
- Робота в групах дозволяє ветеранам налагоджувати соціальні навички, долати фіксацію на своєму стані, налагоджувати контакти, відновлювати комунікацію тощо.

Освітня

- Можливість навчатись, здобувати цивільну спеціальність, опанувати нові навички та компетентності, що забезпечується з боку уряду.
- Розвиток різноманітних онлайн курсів та освітніх програм, які є безкоштовними.

Бізнес

- З боку уряду діє програма з підтримки ветеранського бізнесу. Що проявляється як у вигляді менторської підтримки, так й у вигляді грантів ндля бізнесу.

Рисунок 1. Види реабілітації для ветеранів ЗСУ

Джерело: сформовано авторами на основі [4-6].

Однією з найбільш важливих, на нашу точку зору, є освітня реабілітація, яка дозволяє військовим отримати нові навички та компетентності, потрібні у

цивільному житті, більш швидко долучитись до ринку праці та інтегруватись у суспільство.

Також, важливо додати, що різні види реабілітації можуть бути поєднані, що сприяє отриманню синергічного ефекту. Так, фізична може бути поєднана із ігровою та енімал реабілітацією, а психологічна із дружньою та родинною та ін. Необхідним є й подальше створення можливостей для населення країни розвивати різні види реабілітації, що дозволить більш швидко інтегрувати військовослужбовців та ветеранів у цивільне життя, переорієнтуватись на нові завдання та налагодити комунікацію, співпрацю та покращити якість свого життя та своєї родини.

При дослідженні соціально-економічних передумов розвитку реабілітаційних центрів для військовослужбовців та ветеранів в Україні необхідним є проведення статистичного аналізу щодо основних тенденцій кількості військовослужбовців з інвалідністю та ветеранів. Це визначає потенційну потребу у розвитку мережі реабілітаційних центрів в Україні. Проте, статистичний аналіз обмежується доступністю офіційних даних.

Так, станом на вересень 2025 р. налічувалось більше 130 тис. ветеранів з інвалідністю внаслідок війни [7]. В цілому, у червні 2025 р. зазначалось, що кількістю людей з інвалідністю в Україні зросла на 600 тисяч, сягнувши цифри 3,4 млн людей [8]. Але, варто відмітити, що ця велика цифра охоплює й цивільних людей з інвалідністю, а не тільки військовослужбовців, хто отримав інвалідність внаслідок бойових дій.

Згідно даних Національної служби здоров'я України (НСЗУ) можна побачити динаміку ампутацій (рис. 2) та розподіл видів ампутацій за часткою (рис. 3).

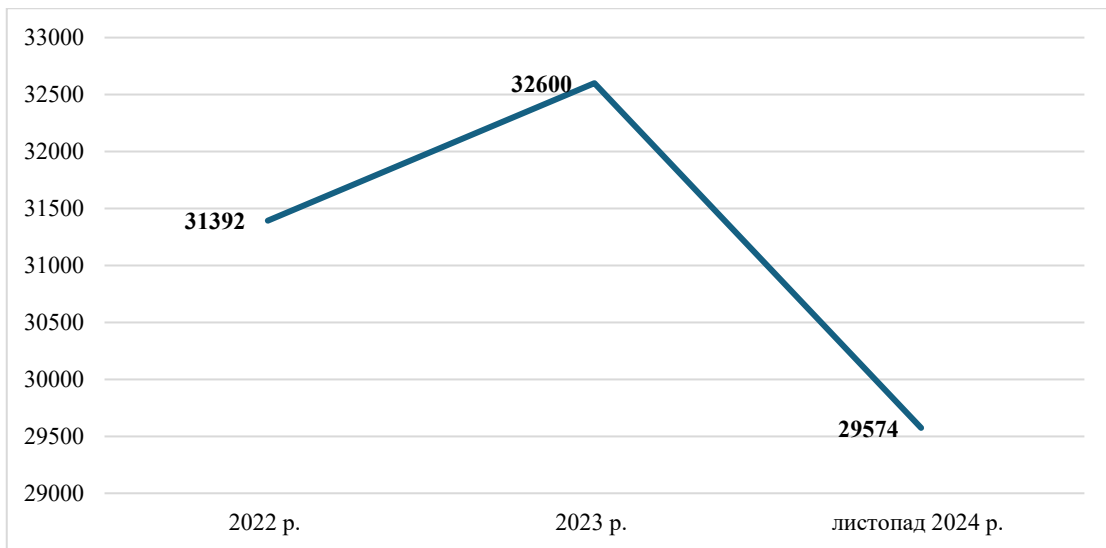

Рисунок 2. Кількість ампутацій в Україні, 2022- листопад 2024 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [9 ; 11]

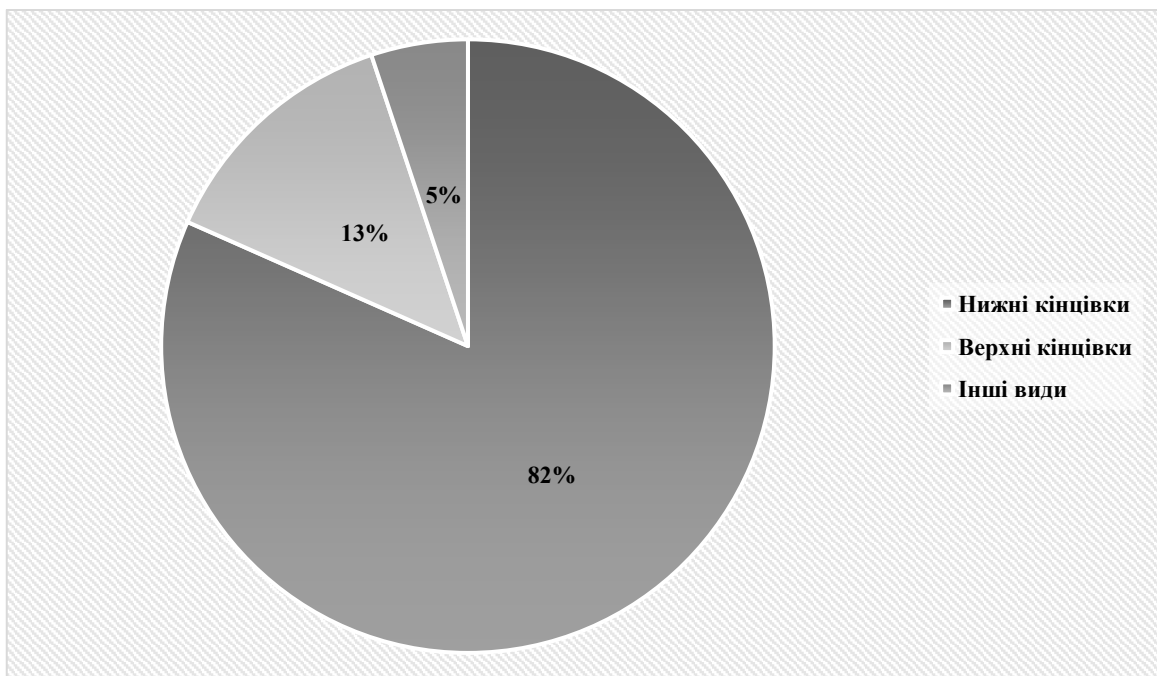

Рисунок 3. Розподіл видів ампутацій за часткою

Джерело: сформовано авторами на основі [9 ; 11]

Як видно з рис. 2, кількість ампутацій у 2023 р. зросла, а цифра за 2024 р. немає повнорічного значення, але станом на листопад вона відчутно менша. Аналіз за часткою видів ампутацій (рис. 3) відображає значне переважання ампутацій нижніх кінцівок над іншими видами ампутацій. Така кількість ампутацій нижніх кінцівок пояснюється різними типами мінно-вибухових травм [11].

Це впливає на потенційну потребу в кількості протезів відповідних видів та для заміни відповідних кінцівок. Так само це може визначати ті послуги, які мають бути реалізовані в межах діяльності реабілітаційних центрів для військовослужбовців, які орієнтовані на фізичну реабілітацію саме людей з ампутаціями, а також психологічну.

На початок 2025 р. було проведено вже понад 95000 ампутацій, але вважається, що ця цифра не є повною, а лише офіційною. За неофіційними даними, вже проведено більше 120000 ампутацій з врахуванням первинного протезування за кордоном, яке не включається в офіційну статистику [11]. Тобто, ці цифри є доволі великими та дозволяють припустити, що дуже велика потреба саме в реабілітації після ампутацій, створенні та наданні протезів людям з інвалідністю.

За оцінками МОЗ станом на 2023 р., психологічної підтримки потребуватиме 1,8 млн військових та ветеранів [10; 12]. Ці дані також стають передумовою припущення необхідності розвитку центрів з психологічною реабілітацією. Ці центри можуть бути орієнтовані як на допомогу військових та ветеранів, так й членів їхніх сімей та близьких, які так само потребують психологічної підтримки.

Про потребу забезпечення різних форм здоров'я військовослужбовців як фізичного, так й емоційного, психічного, духовного говорять й науковці, а саме Шинкарук Л.В., Прушківська Е.М. та Шепелева Л.М. Вчені зауважують на важливості інклюзії ветеранів, які стають найважливішою частиною нашого сьогодення [13].

Таким чином, ми бачимо, що цифри щодо людей з інвалідністю є доволі високими, навіть враховуючи, що вони відображають й цивільне населення. Але сама тенденція значного зростання обумовлюється пораненнями не тільки цивільного населення, але й військових. Також, цифри на даний момент можуть бути більшими з урахуванням продовження війни та подальшим зростанням кількості поранених як серед військових, так й

цивільного населення. Все це створює передумови для розвитку реабілітаційних центрів, які сприятимуть розвитку інклюзивного суспільства.

Крім того, статистика ампутацій також зростає та віддзеркалює ті потенційні потреби, які виникають та будуть виникати в суспільстві в найближчий час. Необхідним є розвиток реабілітаційних центрів, які будуть надавати допомогу у відновленні військовим після поранень, ампутацій з метою повернення до повноцінного життя. Також, важливою складовою відновлення є психологічна – підтримка психологічного стану є запорукою більш швидкого одужання та мотивації для подальших позитивних змін. Тому, на нашу думку, психологічна реабілітація має стати супутньою фізичній та бути спрямована не тільки на військових та ветеранів, але й на членів їхніх сімей.

Побудова сталого сегменту реабілітаційних центрів в Україні дозволить покращити стан фізичного та психологічного здоров'я військових та ветеранів, підвищити якість їхнього життя, швидше інтегруватись в суспільство, а сам соціум зробить більш інклюзивним та орієнтованим на потреби цієї верстви населення.

В Україні, у відповідь на потреби, наразі розвивається система реабілітаційних центрів для військовослужбовців та ветеранів. Так, в березні 2025 р. було презентовано проєкт «Центри відновлення та здоров'я», що має за мету створення мережі сучасних військово-медичних центрів реабілітації та ментального здоров'я [14].

Крім того, розроблений проєкт «Розвиток системи реабілітаційної допомоги», який є складовою Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору. В межах розбудови системи реабілітації, відкриваються та функціонують сучасні безбар'єрні відділення, що збільшують можливість та доступність отримання реабілітаційних послуг. За офіційними даними, в 2024 р. безоплатну реабілітацію в умовах стаціонару отримали приблизно 53 тис. військовослужбовців та орієнтовно 9 тис. військовослужбовців амбулаторні реабілітаційні послуги [15].

Одним з найкращих прикладів діючих реабілітаційних центрів є проєкт RECOVERY, який є результатом допомоги Віктора та Олени Пінчуків. Вони створюють реабілітаційні центри на базі державних медичних закладів, що є унікальним прикладом партнерства бізнесу та держави [16]. Станом на кінець березня 2026 р., в Києві почав роботу вже 19-й реабілітаційний центр національної мережі RECOVERY, розрахований на надання допомоги 1000 військовослужбовців на рік. В цілому, всі центри цієї мережі надали реабілітаційну допомогу більше ніж 43 тис. пацієнтів, що є дуже високим показником [17]. Дана мережа наразі є найбільшою в Україні для допомоги військовозобов'язаних з пораненнями. Спеціалісти даних центрів працюють з усіма порушеннями, отриманих внаслідок воєнних травм [18]. Взагалі, можемо зробити висновок, що даний проєкт став одним із найкращих прикладів розв'язання важливих соціально-економічних питань на засадах державно-приватного партнерства.

Також одним з прикладів реабілітаційного центру є Асоціація захисту прав людей з інвалідністю в Україні. Цільовою аудиторією Асоціації є люди з інвалідністю, які отримали інвалідність внаслідок війни, ветерани та інші військовослужбовці. Спеціалісти центру надають як фізичну реабілітацію, так й психологічну [18].

Варто відмітити реабілітаційний центр, який працює на базі Інституту травматології та ортопедії НАМН України – «РеабіЦентр», де реабілітацію можуть проходити військовослужбовці та ветерани. Центр надає послуги з фізичної (з елементами ігрової) та психологічної реабілітації [18].

Центр «Ланка» також орієнтований на допомогу військовослужбовцям та ветеранам. Реабілітаційний центр «Сосни» так само за основну цільову аудиторію має військових. Надає послуги з фізіологічної та психологічної реабілітації [18].

Ці та інші центри націлені на надання допомоги військовослужбовцям та ветеранам на різних засадах, як безоплатних, так й платних (в залежності від центру та передумов його фінансування). Також різними є вимоги для

прийняття військовослужбовців на реабілітацію. Проте їхній вклад у відновлення військових, ветеранів, осіб з інвалідністю, отриманої внаслідок воєнних дій, є значним та допомагає покращити як фізичне здоров'я, так й психологічне, що має велике значення для розвитку суспільства в цілому, покращення якості життя його членів та розв'язання важливих соціально-економічних питань.

Але діяльність реабілітаційних центрів, безумовно, стикається з низкою проблем. Однією з таких проблем розвитку реабілітаційних центрів в Україні, є фінансова. Хоча наявні й інші важливі перепони в становленні сталого прошарку реабілітаційних центрів. Однією з проблем є відсутність єдиної системи направлення пацієнтів на реабілітацію.

Важливим недоліком в процесі становлення вітчизняної системи реабілітаційних центрів, який гальмує її повноцінний розвиток, є брак кваліфікованого персоналу, який має відповідну освіту, компетентності та навички в сфері надання реабілітаційних послуг. Цьому має сприяти активна підтримка з боку держави в частині підготовки спеціалістів відповідного профілю, що дозволить розв'язати питання кадрового голоду в цьому напрямку та створить засади для подальшого розвитку системи реабілітаційних центрів для військовослужбовців в Україні.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, проведений нами аналіз дозволив визначити соціально-економічні передумови розвитку реабілітаційних центрів для військовослужбовців та ветеранів. Це дозволить надати їм якісні послуги з фізичної, психологічної, емоційної та інших видів реабілітації, що спрятиме більш швидкому поверненню до життя в суспільстві. Це стає проявом також й інклюзивного суспільства, яке орієнтоване на відновлення наших захисників. В умовах продовження бойових дій на території нашої держави, кількість осіб з різними формами інвалідності продовжує зростати як серед військового, так й цивільного населення. Це все й обумовлює соціально-економічні передумови для створення реабілітаційних центрів. Важливим в

цьому стає збалансована політика з підтримки подібних ініціатив та стимулювання співпраці з міжнародними донорами організацій, які планують створювати центри реабілітації для військовослужбовців та ветеранів. Необхідною складовою повноцінного, збалансованого розвитку України, є інтеграція ветеранів, людей з різними формами інвалідності до повноцінного перебування в суспільстві, що має значний позитивний стратегічний соціально-економічний ефект. Що й обґрунтовує необхідність розробки відповідних проєктів зі створення реабілітаційних центрів. Питанням соціального проєктування таких центрів будуть присвячені подальші роботи авторів.

Дослідження проводиться в межах модуля Жана Моне «Практики соціальної та економічної інклюзії в ЄС» програми Erasmus+ (Модуль Жана Моне 101127466 - EPSEI - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH), що реалізується в Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

The research is carried out within framework of the Erasmus+ Jean Monnet Module “EU Practices of Social and Economic Inclusion” (Jean Monnet Module 101127466 - EPSEI - ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH), that is implemented at the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Література

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України dsl 25.03.92 №2233-XII. *Відомості ВР України*, 1992. №27, ст. 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.93 №3552-ХІІ. *Відомості ВР України*, 1993. №45, ст. 425. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

3. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я: Закон України від 3.12.2020, №1053-ІХ. *Відомості ВР України*, 2021. №8, ст.59. Дата оновлення: 19.12.2024, № 4170-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

4. Психологічна підтримка військових: Міноборони створює реєстр кваліфікованих фахівців. Міністерство оборони України. URL : <https://mod.gov.ua/news/psihologichna-pidtrimka-vijskovih-minoboroni-stvoryuye-reyestr-kvalifikovanih-fahivciv> (дата звернення: 20.03.2026).

5. Баско А.В., Собакарь А.О., Миронюк С.А. Методики реабілітації військовослужбовців, стан функціонування та розвиток реабілітаційних центрів як один із напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. *Rehabilitation and recreation*. 2024. №18(1). С. 78-93. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.9>

6. Сучасні види реабілітації для постраждалих від війни та ветеранів ЗСУ. Enable Me. URL : <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sucasni-vidi-reabilitacii-dla-postrazdalih-vid-vijni-ta-veteraniv-zsu-8895> (дата звернення: 21.03.2026).

7. В Україні понад 130 тисяч ветеранів з інвалідністю. Укрінформ. 04.09.2025 р. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4032820-v-ukraini-ponad-130-tisac-veteraniv-z-invalidnistu.html> (дата звернення: 21.03.2026).

8. За час війни в Україні стало на 600 тисяч людей з інвалідністю більше – Мінсоцполітики. Подобиці. 24 червня 2025 р. URL : <https://podrobnosti.ua/2502699-za-chas-vjni-v-ukran-stalo-na-600-tisjach-nvaldv-blshe-mnsotspoltiki.html> (дата звернення: 21.03.2026).

9. Лише 10% з мільярда. Чому в Україні не використали гроші, виділені на біонічні протези для військових. Українська правда. 30 грудня 2024 р. URL : <https://life.pravda.com.ua/health/chomu-v-ukrajini-vinik-velikiy->

zalishok-groshey-vidilenih-na-protezuвання-viyskovih-305564/ (дата звернення: 21.03.2026).

10. Проблеми та перспективи медичної реабілітації інвалідів війни та інших вразливих груп населення в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 06.08. 2025 р. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-ta-perspektyvy-medychnoyi-reabilitatsiyi-invalidiv-viynu> (дата звернення: 22.03.2026).

11. Чому в ЗСУ стільки ампутацій? Правда, яка вас шокує. OBOZ.UA. 14.05.2025 р. URL : <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-obschestvo/chomu-v-zsu-stilki-amputatsij-pravda-yaka-vas-shokue.htm> (дата звернення: 22.03.2026).

12. Маємо напрацювати ефективні рішення, аби надати необхідну психологічну допомогу всім, хто її потребує – Віктор Ляшко. Міністерство охорони здоров'я України. 14.04.2023 р. URL : <https://moz.gov.ua/uk/maemo-napracjuvati-efektivni-rishennja-abi-nadati-neobhidnu-psihichnu-dopomogu-vsimito-ii-potrebue---viktoryashko> (дата звернення: 22.03.2026).

13. Шинкарук Л.В., Прушківська Е.В., Шепелева Л.М. Інклюзія військових у національний соціально-економічний простір. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2024. №2(86). С.21-31. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.021>

14. Міноборони створить чотири міжрегіональні реабілітаційні центри для військових – Сергій Мельник. Міністерство оборони України. 27.03.2025 р. URL : <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-stvorit-chotirimizhregionalni-reabilitacijni-centri-dlya-viyskovih-sergij-melnik> (дата звернення: 22.03.2026).

15. Наша мета – створити якісну та доступну систему реабілітації, яка гарантує повноцінне відновлення кожного пацієнта – Віктор Ляшко. 24.03.2025 р. URL : <https://moz.gov.ua/uk/nasha-meta-stvoriti-yakisnu-tadostupnu-sistemu-reabilitaciyi-yaka-garantuye-povnocinne-vidnovlennya-kozhnogo-paciyenta-viktor-lyashko> (дата звернення: 22.03.2026).

16. Реабілітаційний центр для поранених військових RECOVERY розпочав роботу на базі медичної установи МВС України. Recovery.

22.11.2024 р. URL : <https://recoveryua.org/reabilitatsijnij-tsentr-dlya-poraneni-h-vijskovih-recovery-rozpochav-robotu-na-bazi-medichnoyi-ustanovi-mvs-ukrayini.html> (дата звернення: 22.03.2026).

17. У Києві відкрили 19-й реабілітаційний центр RECOVERY. Міністерство охорони здоров'я України. 30.03.2026 р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/u-kyievi-vidkryly-19-i-reabilitatsiinyi-tsentr-recovery> (дата звернення: 31.03.2026).

18. Підтримка для тих, хто захищає: реабілітаційні центри для військових у Києві та області. ТиКиїв. 10.07.2025 р. URL : <https://tykyiv.com/zdorovij/reabilitatsiia-viiskovikh/> (дата звернення: 22.03.2026).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine “On military duty and military service”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (Accessed 20.03.2026).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On status of war veterans, guarantees of their social protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (Accessed 20.03.2026).

3. Verkhovna Rada of Ukraine, (2020), Law of Ukraine "On Rehabilitation in Healthcare", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (Accessed 20.03.2026).

4. Ministry of Defence of Ukraine (2025), “Psychological support for the military: The Ministry of Defense creates a register of qualified specialists”, available at: <https://mod.gov.ua/news/psihologichna-pidtrimka-vijskovih-minoboroni-stvoryuye-reyestr-kvalifikovanih-fahivcziv> (Accessed 20.03.2026).

5. Basko, A.V., Sobakar', A.O. and Myroniuk, S.A. (2024), “Methods of rehabilitation of military personnel, the state of functioning and development of rehabilitation centers as one of the areas of activity of local self-government bodies”, Rehabilitation and recreation, vol. 18(1), pp. 78-93. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.9>

6. Enable Me (2025), “Modern types of rehabilitation for war victims and veterans of the Armed Forces of Ukraine”, available at: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sucasni-vidi-reabilitacii-dla-postrazdalih-vid-vijni-ta-veteraniv-zsu-8895> (Accessed 21.03.2026).

7. Ukrinform (2025), “Over 130 thousand veterans with disabilities in Ukraine”, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4032820-v-ukraini-ponad-130-tisac-veteraniv-z-invalidnistu.html> (Accessed 21.03.2026).

8. Podrobytsi (2025), “During the war, there were 600 thousand more people with disabilities in Ukraine - Ministry of Social Policy”, available at: <https://podrobnosti.ua/2502699-za-chas-vjni-v-ukran-stalo-na-600-tisjach-nvaldv-blshe-mnsotspoltiki.html> (Accessed 21.03.2026).

9. Ukrains'ka pravda (2024), “Only 10% of a billion. Why Ukraine did not use the money allocated for bionic prostheses for the military”, available at: <https://life.pravda.com.ua/health/chomu-v-ukrajini-vinik-velikiy-zalishok-groshey-vidilenih-na-protezuвання-viyskovih-305564/> (Accessed 21.03.2026).

10. NISS (2025), “Problems and prospects of medical rehabilitation of war invalids and other vulnerable groups of the population in Ukraine”, available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-ta-perspektyvy-medychnoyi-reabilitatsiyi-invalidiv-viyny> (Accessed 22.03.2026).

11. OBOZ.UA (2025), “Why are there so many amputations in the Armed Forces of Ukraine? The truth that will shock you”, available at: <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-obschestvo/chomu-v-zsu-stilki-amputatsij-pravda-yaka-vas-shokue.htm> (Accessed 22.03.2026).

12. Ministry of Healthcare of Ukraine (2023), “We must develop effective solutions to provide the necessary psychological assistance to everyone who needs it - Viktor Lyashko”, available at: <https://moz.gov.ua/uk/maemo-napracjuvati-efektivni-rishennja-abi-nadati-neobhidnu-psihichnu-dopomogu-vsimito-ii-potrebue---viktor-ljashko> (Accessed 22.03.2026).

13. Shynkaruk, L.V., Prushkivs'ka, E.V. and Shepelieva, L.M. (2024), “Inclusion of the military in the national socio-economic space”, *Ekonomichnyj visnyk Dniprovs'koi politekhniky*, vol. 2(86), pp. 21-31. <https://doi.org/10.33271/ebdut/86.021>

14. Ministry of Defence of Ukraine (2025), “The Ministry of Defense will create four interregional rehabilitation centers for the military - Serhiy Melnyk”, available at: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-stvorit-chotiri-mizhregionalni-reabilitacijni-czentr-dlya-vijskovih-sergij-melnik> (Accessed 22.03.2026).

15. Ministry of Healthcare of Ukraine (2025), “Our goal is to create a high-quality and affordable rehabilitation system that guarantees the full recovery of each patient - Viktor Lyashko”, available at: <https://moz.gov.ua/uk/nasha-meta-stvoriti-yakisnu-ta-dostupnu-sistemu-reabilitaciyi-yaka-garantuye-povnocinne-vidnovlennya-kozhnogo-paciyenta-viktor-lyashko> (Accessed 22.03.2026).

16. Recovery (2024), “The RECOVERY rehabilitation center for wounded military personnel has begun work on the basis of the medical institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine”, available at: <https://recoveryua.org/reabilitatsijnij-tsentr-dlya-poranenih-vijskovih-recovery-rozpochav-robotu-na-bazi-medichnoyi-ustanovi-mvs-ukrayini.html> (Accessed 22.03.2026).

17. Ministry of Healthcare of Ukraine (2026), “19th RECOVERY Rehabilitation Center Opens in Kyiv”, available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-kyievi-vidkryly-19-i-reabilitatsiinyi-tsentr-recovery> (Accessed 31.03.2026).

18. TyKyiv (2025), “Support for Those Who Defend: Rehabilitation Centers for Military Personnel in Kyiv and the Region”, available at: <https://tykyiv.com/zdorovij/reabilitatsiia-viiskovikh/> (Accessed 22.03.2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 18.04.26

Прорецензовано / Revised: 29. 04.26

Дата публікації / Published: 26.05.26